

Нина В. Аксић¹

Етнографски институт САНУ, Београд²

Прегледни рад

Примљено: 1. 8. 2025.

Прихваћено: 10. 9. 2025

DOI: <https://doi.org/10.46630/gsrj.23.2025.25>

<https://orcid.org/0000-0003-1911-0907>

ЕТНОЛОГИЈА И ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА

Заједништво у различитости

У раду ћемо представити резултате истраживања на тему суодноса две научне дисциплине – етнологије и дијалектологије, од почетка XX века до данас. Начине на који су се повезивале ове две дисциплине и њихови истраживачи представимо са аспекта етнолошке науке, а кроз три основне теме: 1. почетак и развој обе дисциплине и њихова (не)преклапања, 2. размена и значај метода и теоријских приступа, као и заједнички рад етнолога и дијалектолога и 3. заједнички резултати и допринос научном разумевању културе српског народа. У истраживање ће бити укључени и анализа садржаја стручне и научне литературе, различите архивске грађе и публикација на којима су сарађивали етнологи и дијалектологи, као и разговори са савременим стручњацима из области етнологије. Циљ рада је да представимо начине на које су се етнологија и дијалектологија међусобно прожимале и доприносиле једна другој, затим да представимо институционални оквир њихове сарадње и да укажемо на могуће будуће правце сарадње ове две научне дисциплине.

Кључне речи: етнологија, дијалектологија, дисциплине, методе, умрежавање.

*Уколико етнологију и лингвистику осмотримо
са математичког аспекта,
те их замислимо као два скупа – А и Б,
њихов пресек чине елементи
заједнички обома скуповима.
(МИЛОРАДОВИЋ 2003: 118)*

Идеја за истраживање суодноса етнологије и дијалектологије настала је, пре свега, из личних афинитета аутора рада да се посвети интердисциплинарном приступу у оквиру етнологије, као и из жеље да се продуби сарадња са дијалектолошком струком услед увиђања широког спектра могућности при сагледавању дате теме. Додатно подстицајно за овакво истра-

¹ nina.aksic@ei.sanu.ac.rs

² Текст је резултат рада у Етнографском институту САНУ, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2025. години, број 451-03-136/2025-03/ 200173, од 04. 02. 2025.

живање деловао је и следећи цитат на који смо наишли покушавајући да дођемо до литературе која се бави овим питањем: „Појмови језика и етноса чине нераскидиву целину која се може најбоље представити одавно познатим, готово аксиоматским исказом: језик је основни показатељ етноса, те 'огледало народне културе, народне психологије и филозофије'“ (МИЛОРАДОВИЋ 2003: 115).

Општи предмет истраживања и овог прегледа представља међусобна повезаност и сарадње етнологије и дијалектологије у Србији, од почетка XX века до данас. Ову повезаност и сарадњу посматраћемо из три угла, а са аспекта етнологске науке. Дакле, надаље ћемо представити:

1. почетке и развој обе дисциплине и њихова (не)преклапања у теоријском и методолошком;³
2. значај теоријских приступа и метода једне дисциплине у оквиру истраживања друге, некада и данас, као и заједнички рад етнолога и дијалектолога – изучавање једне дисциплине на катедри друге, пројекти, теренска истраживања и сл.;
3. заједничке резултате и допринос научном разумевању културе српског народа.

Дакле, циљ овог текста је да представимо начине на који су се етнологија и дијалектологија међусобно прожимале и доприносиле једна другој, затим да представимо институционални оквир њихове сарадње и да укажемо на могуће будуће правце сарадње ове две научне дисциплине.

У истраживање смо укључили анализу садржаја стручне и научне литературе, малобројне архивске грађе и извештаја са теренских истраживања, као и анализу публикација на којима су сарађивали етнолог и дијалектолог, или оних публикација у којима је једнима било неопходно да укључе елементе методологије друге дисциплине (монографије села, етнографске збирке и сл.). Поред овакве анализе, која ће нам бити основ за представљање суодноса ове две дисциплине, узели смо у обзир и интердисциплинарни приступ помоћу кога ћемо представити видове њихове сарадње у монографијама, као и тежње ка сарадњи ове две дисциплине у последњих десетак година.

Како бисмо употпунили податке које смо добили анализирајући поменуте изворе и како бисмо и емпиријски истражили ову тему, један сегмент истраживања посветили смо разговору са савременим стручњацима из области етнологије, те покушали од њих да добијемо податке о значају дијалектологије у етнологским, колективним или личним истраживањима.⁴

³ У раду ћемо користити одредницу *научна дисциплина* и за етнологију и за дијалектологију, а ради лакшег праћења текста. Напомињемо да дијалектологија јесте званично научна дисциплина, а етнологија је наука. Међутим, и у етнологској литератури неретко се наилази и на одредницу *научна дисциплина* када се мисли на етнологију.

⁴ Изузетну захвалност на разговорима који су обогатили овај рад дугујем етнологима: Ранку

Морамо поменути и знатнија ограничења која су се испречила у нашем истраживању, а она се тичу, пре свега, физичке немогућности се дође до података који се налазе у архивама факултета, затим недовољног постојања архивске грађе, ограниченог броја публикација са јасно дефинисаном интердисциплинарном методом и др.⁵

Поглед на развој етнологије и дијалектологије и њихова (не)сусретања

Како бисмо могли да представимо различите нивое сарадње између етнологије и дијалектологије, морамо пре свега представити, сажето, дијакрони преглед развоја ове две дисциплине. На тај начин ћемо најпре увидети њихове сличности и разлике.

Развојни пут етнологије

Етнологија је наука која се у научним оквирима почела развијати тек крајем XIX века, као „наука, која проучава постанак и развита етничких заједница људских и њихове културе“ (ЕРДЕЉАНОВИЋ 1906: 102). Етнографија, а затим и етнологија на простору Србије заправо почињу свој живот још у периоду Доситеја Обрадовића⁶ и Вука Караџића, који су се бавили прикупљањем и бележењем грађе у вези с народним обичајима, фолклорним формама и сл., али заговарајући сасвим опречне тежње – просветитељске и романтичарске.⁷ Са почетком рада прве Велике школе 1808. године започиње и „борба на просветно-научном пољу“, у којој „су биле одуховљене и научно постављене многе дисциплине, међу којима је и етнологија, односно основе за њен развој“ (ВЛАХОВИЋ 1979: 9). Затим је ова наука свој заклон пронашла у Друштву српске словесности, те Српском ученом друштву, све

Баришићу (музејски саветник Етнографског музеја у Београду, у пензији, рођ. 1948, дипл. 1972. године), Милини Ивановић Баришић (научни саветник Етнографског института САНУ, у пензији, рођ. 1958, дипл. 1982. године), Бојану Жикићу (редовни професор на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду) и Бранку Ћупурдији (редовни професор на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, у пензији).

⁵ Архивска грађа, посебно она која се тиче прве и великим делом друге половине XX века, скоро и да не постоји када је у питању званична сарадња институција. Поред овога, наше ограничење у погледу прегледања архивске грађе на Филозофском факултету Универзитета у Београду и Филозофском факултету Универзитета у Београду чиниле су друштвено-политичке неприлике у држави, које су подразумевале блокаде ових институција и немогућност физичког приступа свентуалној грађи.

⁶ Више о просветитељству и утицају Доситеја Обрадовића и његових следбеника на развој етнологије видети у: КОВАЧЕВИЋ 2001а.

⁷ О резликама и сукобу просветитељских – Доситејевих и романтичарских – Вукових тежњи видети више у: КОВАЧЕВИЋ 2001б.

до оснивања Српске академије 1886. године, када је донет и закон у коме је прописан и рад на етнографском истраживању Срба и њихог суседства. Када су у питању појединци који су званично основали етнографију и етнологију на нашем простору, ту се пре свега помињу Тихомир Р. Ђорђевић, Јован Ердељановић, а заслуге припадају и њиховим сарадницима и следбеницима. „Почеци развоја етнологије као науке и као универзитетског предмета испреплетени су са географијом, која је у то време на Великој школи у Београду сврставана у друштвене науке. Предмет за који је Јован Цвијић изабран као професор 1893. године звао се Географија са етнографијом, али он заправо ни на Великој школи ни касније на Универзитету није предавао етнографију (а ни етнологију)“ (ПРЕЛИЋ 2014: 85). Дакле, „други теоријско-истраживачки систем на коме се темељи наша етнологија је антропогеографска концепција Јована Цвијића“ (КОВАЧЕВИЋ 20016: 21). Овај правац у коме су се развијале етнографија и етнологија, вођене географијом, трајао је до друге половине XX века, али је већ и сам Цвијић после извесног времена постао свесан да је и за антропогеографска истраживања неопходна етнологија, те је покренут и семинар назван „нарочити курс из етнологије“. С почетка XX века, у оквиру Историјско-географског одека, етнологија се као стручни предмет јавља раме уз раме са географијом. Заправо, „оснивање Етнографског музеја у Београду 1901. године и Катедре за етнологију и етнографију Универзитета у Београду 1906. два су значајна догађаја која се обично узимају као прекретница у коначном конституисању етнологије“ (КОВАЧЕВИЋ 20016: 23), а „Етнолошки семинар је организационо и формално био део Географског завода, на чијем челу се све до 1927. године налазио Јован Цвијић“ (ПРЕЛИЋ 2014: 87). Тек 1927. године дошло је до раздвајања дипломских предмета Етнологије с етнографијом и Географије, али се „утицај Цвијићеве антропогеографске школе осећао (се) у српској етнологији још деценијама након Другог светског рата“ (ПРЕЛИЋ 2014: 87). Романтичарске тенденције у етнологији – проучавање народа, етничких тенденција и развоја и сл. биле су видљиве све до половине XX века.

Једна од најзначајнијих институционалних подршки овој науци јесте иницијатива председника САН Александра Белића, а на основу реферата дописног члана САН Војислава Радовановића, да се 1947. године оснује Етнографски институт САН, што на симболичкој равни можемо посматрати подстицај једног лингвисте у заснивању институције која ће се бавити етнологијом као науком од изузетног националног значаја. Ипак, за даљи развој дисциплине и нове правце у којима се она кретала посебно су били заслужни кадрови који су радили на факултету. Наиме, од 1975. године долази до великих промена (методолошких и проблемских) у српској етнологији. „Main Stream српске етнологије, оличен у високошколским и научним установама, учинио је заокрет који је у центар интересовања поставио модерно друштво и неке његове сегменте који нису били у директном фокусу

деветнаестовековне етнологије, као што су идеологија и политика, економија, урбани живот, глобализација итд., а ако се и бави традицијским моделима, то чини на начин који је у светској науци елабориран у 20. веку и темељно преиспитиван последње две деценије“ (КОВАЧЕВИЋ 2005: 11). Тако је и Одељење „1990. допунило свој назив у Одељење за етнологију и антропологију, административно обележивши значајне теоријско-методолошке промене које су дисциплину из традиционално оријентисаног проучавања искључиво националне културе трансформисале у савремену социо-културну анализу друштвене стварности и културне разноврсности на националном, регионалном и глобалном нивоу“ (Универзитет у Београду, Филозофски факултет, *Етнологија и Антропологија* <<https://www.f.bg.ac.rs/etnologija-antropologija/odeljenje>> 5. 5. 2025.).

Развојни пут дијалектологије

У Европи, научна дијалектологија започела је постојање у другој половини XIX века и до данас она представља лингвистичку дисциплину „која се бави систематским проучавањем дијалеката и њиховим међусобним упоређивањем. Она проучава географски или социјално дистинктивне варијанте једног језика“ (МИЛОРАДОВИЋ 2021: *дијалектологија*). Од тридесетих година XX века развијао се структуралистички поглед у оквиру ове дисциплине, те се тежило „ка давању описа дијалекатских система и затим ка међусобном поређењу одговарајућих система у различитим дијалектима“ (МИЛОРАДОВИЋ 2021: *дијалектологија*). Такође, почетком XX века настала је и *лингвистичка географија*, која је подразумевала „праћење географског распрострањања конкретних језичких појава са различитих језичких нивоа, представљаног лингвистичким, тј. дијалектолошким картама“ (МИЛОРАДОВИЋ 2021: *дијалектологија*). Лингвистичка географија узела је замаха шездесетих година XX века, а израда лингвистичких карата ради представљања појединих језичких црта у оквиру монографских студија и ауторских радова данас постаје све актуелнија. Друга половина XX века доноси нове тенденције и методолошка стремљења у дијалектологији, па се тако она, од географије окреће више ка социолошким стремљењима, тј. увезује се „са социолингвистиком, након што су амерички дијалектолози (Х. Курат, В. Лабов и др.) усмерили своја испитивања на изговорне варијанте условљене социјалним а не географским фактором. Тако се у новије доба као посебна дисциплина појавила *социјална дијалектологија*“ (МИЛОРАДОВИЋ 2021: *дијалектологија*).

Основе српске дијалектологије налазимо код Вука Стефановића Карацића у XIX веку, где је дао „лична опажања о говорима Србије и Војводине у предговору своме издању Српског рјечника из 1818. године“ (МИЛОРАДОВИЋ 2021: *дијалектологија*). Тек почетком XX века приметне су модерније методе које је увео Милан Решетар у свом делу *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten* из 1900. године, а „које је послужило као

модел за низ будућих важних дијалектолошких акценатских студија. (...) Проучавање српских дијалеката доживело је у XX веку веома интензиван и брз развој и стога се он назива 'златним веком' српске научне дијалектологије. У том се развоју издвајају две најзнаменитије фигуре националне дијалектологије – Александар Белић (...) у првој половини XX века и Павле Ивић (...) у његовој другој половини“ (МИЛОРАДОВИЋ 2021: *дијалектологија*). Традиционални монографски приступ у испитивању и представљању дијалекатских података омогућио је општији увид у поједине говорне идиоме или комплексе, покривеност великог броја говорних зона и локалних говора, уз присутну свест о нужности да се забележеним и сачуваним описом предухитри неумитно „стандардизовање” и нестајање народних говора. Поред руралне дијалектологије, у оквиру модернијих тенденција у другој половини деведесетих година почела се развијати и урбана дијалектологија.

Преплитања

Дакле, када говоримо о етнологији и дијалектологији у Србији, обе дисциплине можемо назвати националним, пре свега због њиховог порекла и примарних интересовања за питања са подручја српског етничког и језичког простора. Такође, сличности се очитују и у периоду настанка две дисциплине – средина XIX века, као и у подударању зачетника – Вук Стефановић Караџић. Даља подударања или преплитања ишла су у правцу историјских, општедруштвених токова, и у том смислу ка приближавању одређеним друштвеним наукама.

Са усмеравањем правца развоја ових дисциплина на западу и новим тенденцијама, и код нас се обе дисциплине крећу у правцу различитих методолошких иновација кроз сарадњу са другим, пре друштвеним него хуманистичким дисциплинама, пре свега са социологијом и антропологијом. Ипак, дијалектологија се у овом правцу трасирала нешто касније од етнологије и у мањој мери.

Иако су се у првом столећу развоја обе дисциплине можда и највише преплитале и имале највише заједничких тачака, оне тада готово да нису „консултовале“ једна другу. Сарадња међу њима је била сасвим спорадична и индивидуална уколико изузмемо курс дијалектологије на Катедри за етнологију Филозофског факултета у Београду. Тек са већим развојем интердисциплинарности, дакле у XXI веку, па и усмеравањем од стране ресорног министарства у оквиру одређених пројектних циклуса, ове две дисциплине почињу своје зближавање кроз различите видове сарадње етнолога / антрополога и дијалектолога, о чему ће даље бити више речи.

Облици сарадње између етнолога и дијалектолога

Ишчитавајући етнолошку и делом дијалектолошку литературу, као и прегледајући архивску грађу и разговарајући са саговорницима етнологима

и дијалектолозима, закључили смо да институционална сарадња на пројектима, теренима и сл. није постојала све до почетка XXI века. Наиме, било је појединачне сарадње у виду позивања дијалектолога на етнолошка истраживања или писања монографија, и обратно, који су обележавали своје афилијације, али су учествовали у тим сарадњама по професионално-приватном позиву.

Једна од ретких ранијих сарадњи био је позив на сарадњу упућен од стране етнолога Бериславу Николићу, дијалектологу из Института за српскохрватски језик, за припрему монографије „Народи Југославије“, коју је 1965. објавио Етнографски институт САНУ. У оквиру ове монографије Б. Николић је дао неколике цртице о сваком језику. Укратко, ова монографија је била од изузетног националног значаја, посматрана је проблематика из етнолошког угла, те се сходно томе налази и најмање података о језику.⁸

Још један вид сарадње из друге половине XX века јесте курс дијалектологије на Филозофском факултету Универзитета у Београду, који је држао проф. др Асим Пецо, према нашим сазнањима од 1963. до 1971. године, што се поклапало са националним тенденцијама у дијалектологији и етнологији.⁹ За овај курс постојала је шапирографисана скрипта која се могла купити на скриптарници Филозофског факултета у Београду. О томе колико је то био нов, необичан, интересантан, али и важан предмет за младе етнологе, као и о проф. Асиму Пецу, говорили су нам етнологи који су похађали овај курс:

(И како је уопште дошло до тога да дијалектологија уђе у програм?) Ми смо сви били мало затечени, али у сваком случају било је врло занимљиво. (...) Е сад они који су имало познавали Југославију су знали да се код нас језик разликује. (...) Ја се сећам да је Асим Пецо (...) он је на пример рекао, ја се сећам питања које је мени поставио за разлику између српског екавског, далматинског ијекавског и дубровачког и по отоцима језика који су говорили Бодули. (...) Врло је био пристојан, одређен, строг, тачан је био, тачно на време почело... (...) Врло чисто је говорио, јасно, гласно, мисим као глумац. (...) И врло су му добра предавања била. (А кажите ми на којој години сте имали ту дијалектологију?) Ја мисим на другој години. (Само једну годину?) Само годину, само два семестра (Р. Б. тада студент етнологије, уписао 1966. године и дипломирао 1972. године).

Ја сам генерација седамдесето. Имали смо дијалектологију једну годину као обавезан предмет. Предавао нам је професор Асим Пецо. (Да ли знате откуд

⁸ Више видети: НЕДЕЉКОВИЋ 1965: 1–3.

⁹ Назначене године држања курса дијалектологије реконструисали смо махом према сећањима саговорника, јер смо као званичну потврду, у монографијама које представљају рад одељења Филозофског факултета Универзитета у Београду, пронашли само податке о томе да је предмет Дијалектологија постојао на Одељењу за етнологију, да се изучавао у првој години студија и да се сигурно одржавао већ 1963. године, што не значи да није и раније (више в. ПАВКОВИЋ 1990).

дијалектологија на етнологији?) *Па то је било нормално, обе су националне науке. (Да ли Вам је значила дијалектологија за етнолошка истраживања?) Корисна је у сваком случају. Помаже у истраживањима. Ево, узмите радове Пере Костића, Култишића, па ћете видети. Сад сам баш радио ових дана Божићне обичаје, увођење животиње за положајника и има у косовско-ре-савским и зетско-сјеничким говорима, на основу тога се види где све има обичај.*

Ипак, етнологија се најпре повезивала и поредила са географијом, културном историјом, социологијом, фолклористиком, психологијом, историјом и др., а антропологија са географијом, социологијом, природним наукама (медицином, пре свега) и др. Вероватно из ових разлога смо само на једном месту у литератури која се бавила темом етнологије и сродних наука, и то с почетка XX века, наишли на помињање спреге између етнологије и лингвистике: „Упоредна наука о језику (лингвистика) помаже етнологији својом деобом човечанства на говорне групе, јер јој тиме олакшава у одређивању етничких целина и у проучавању њихова развитка“ (ЕРДЕЉАНО-ВИЋ 1906: 109). Следствено реченоме у цитату, можемо се надовезати на то да и дијалектологија на исти начин „помаже“ у етнолошким истраживањима, само на микроплану, у оквирима одређених говорних идиома, који су резултат политичких или економских миграција из протеклих векова.

Значајнијој сарадњи међу истраживачима у области ове две дисциплине, као и уопште интересовању једних за истраживања других, допринело је друштвено усмеравање ка интердисциплинарности, па тако и отварање могућности за интердисциплинарна истраживања и потом за коауторски рад на монографским публикацијама и текстовима мањег обима. Наиме, „интердисциплинарност је – модерно речено – императив времена у коме живимо, промишљено у духу рационализма – потреба, а стилистички маркирано – то је жеља за дружењем сродних, уз познату максиму ’спојити лепо с корисним“ (МИЛОРАДОВИЋ 2003: 121). Поред тога што овакав приступ обради теме практично представља и тренд у области науке, у светској, па и у нашој научној заједници постало је „уврежено схватање да интеграција знања и начина размишљања различитих дисциплина води ка свеобухватнијем разумевању одређеног проблема или интелектуалног питања које не би било могуће искључивим ослањањем на једну дисциплину“ (ТРИФУНОВИЋ 2018: 239).

Интердисциплинарност која повезује етнологију и/или антропологију и лингвистику и/или дијалектологију практично је довела до формирања нових дисциплина или поддисциплина на плану лингвистике, док у етнологији и антропологији то није био случај, јер се антропологија окретала више ка природним и друштвеним наукама.

Тако, пре свега, помињемо етнолингвистику, чијим је свим дефиницијама „заједничка релација језик – народни дух/култура, где се оба елемен-

та ове релације могу сматрати подједнако изразитим показатељем етноса. Поједини сегменти тих дефиниција сведоче о томе да неспорно постоји у одређеном домену подударање интересовања следећих научних дисциплина: етнологије, антропологије, културологије, социологије, психологије, историје“ (МИЛОРАДОВИЋ 2003: 115). Како истиче С. Милорадовић, „руска школа“, на челу са зачетником Никитом Толстојем, поставила је оквире и темеље етнолингвистике на коју се наша лингвистичка средина наслонила, а према писању Биљане Сикимић, на нашим просторима она се развија од средине деведесетих година XX века, те су „за афирмацију савремене балканске/балканолошке етнолингвистике од велике (су) важности два успешно завршена пројекта: тимски рад на 'Малом дијалектолошком атласу Балкана' (МДАБЈ) и 2004. године објављена студија А. А. Плотникове 'Етнолингвистичка географија јужних Словена' (Плотникова 2004)“ (СИКИМИЋ 2005: 236). Дакле, „етнолингвистичка, интердисциплинарна истраживања језика могу резултирати далеко богатијим и, што је најважније, поузданијим решењима одређених научних проблема, него када се ти проблеми решавају са аспекта само једне дисциплине – лингвистике или етнологије“ (МИЛОРАДОВИЋ 2003: 120). У блиској, специфичној вези са етнолингвистиком налази се и дијалектологија, из чега произлази и термин *етнодијалектологија*, који је прва почела да користи Б. Сикимић.

Друга дисциплина је антрополошка лингвистика, која се бави истраживањем „језика као извора културе и говора као културној пракси (што је само једна од могућих дефиниција дисциплине). Историјат антрополошке лингвистике одражавају осцилације бројних термина који нису увек синонимни, те су тако у употреби: лингвистичка антропологија, антрополошка лингвистика, етнолингвистика и социоллингвистика“ (СИКИМИЋ 2005: 238). „Антропологизација“ лингвистике подразумева додатно „вођење рачуна о контексту и дијалогу“. Нови правац у теренским истраживањима, када је у питању антрополошка лингвистика јесте укључивање истраживачке и саговорничке субјективности, као и „проблематизовање класичних етнографских података, који се сада показују у сасвим другом светлу“ (СИКИМИЋ 2005: 240). Дакле, „као логична последица, истраживачима се наметнуло решавање нових теоријских и методолошких проблема“ (СИКИМИЋ 2005: 240).

Поред помињаног, важно је и конкретно сагледати како се интердисциплинарни приступи одражавају у самим научним и стручним резултатима. Када посматрамо старије радове, монографије, темате и сл. етнолога, можемо увидети велику заинтересованост за терминологију. Међутим, етнологи су сакупљену терминологију користили у своје стручне сврхе, не консултујући дијалектологе нити делећи грађу са њима у некој сарадњи. На пример, чак и када је рађена монографија Васе Чубриловића *Терминологија племенског друштва у Црној Гори* 1959. године, у издању Етнографског

института САН, није се консултовала дијалектолошка грађа и литература. Дакле, етнолози су пре консултовали историјску или социолошку литературу, или су се користили сопственим сазнањима и преписивањем одређених података од старијих аутора.

С друге стране, готово свака дијалектолошка монографија у којој се описује језички систем једне области садржи у уводном делу, сходно традиционалном моделу, кратак преглед географског положаја, историјско-привредног развоја и порекла становништва (због нарочитог значаја миграционих токова). Иако не консултујући етнологе, дијалектолози у овом случају ипак консултују етнографску и етнолошку литературу. Наравно, напомињемо да је обрнуто радити знатно теже, у том смислу што је дијалектологија ужестручна дисциплина, за коју је неопходно добро познавање језичког система, што, природно, етнолозима ствара проблем у коришћењу ове врсте литературе.

У последњих десетак година настао је један велики упитник за теренска истраживања обредне исхране,¹⁰ монографија са транскрипцијама,¹¹ тематски зборник произашао из пројекта,¹² одређени број коауторских радова,¹³ али су се почели и све више одржавати интердисциплинарни скупови,¹⁴ који дају могућност сагледавања једне исте теме из угла различитих наука

¹⁰ Више видети: МИЛОРАДОВИЋ 2011.

¹¹ Више видети: МИЛОРАДОВИЋ 2014 и МИЛОРАДОВИЋ 2024.

¹² РАДОВАНОВИЋ и ИВАНОВИЋ БАРИШИЋ 2020.

¹³ На пример: ЂОРЂЕВИЋ и АКСИЋ 2016; ИВАНОВИЋ БАРИШИЋ и РАДОВАНОВИЋ 2019а; ИВАНОВИЋ БАРИШИЋ и РАДОВАНОВИЋ 2019б; ЂОРЂЕВИЋ и АКСИЋ 2019; МИЛОРАДОВИЋ и АКСИЋ 2019; ЧОПА и АКСИЋ 2022; МИЛОРАДОВИЋ и АКСИЋ 2024 и др.

¹⁴ На пример: Међународни научни скупови *Традиционална естетска култура*, који су организовани од 2005. године, а формиран су у оквиру истоименог пројекта, у организацији Одсека за проучавање народа Центра за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу. Сваки скуп је имао посебну тему, као што су Игра, Хлеб, Тело и одевање и сл., а зборнике је приређивао проф. др Драган Жунић. Такође, важан интердисциплинарни скуп, произишао из сарадње Западног универзитета у Темишвару, Савеза Срба у Румунији и Департамента за србистику Филозофског факултета Универзитета у Нишу, јесте међународни научни скуп *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима*, који се, од 2014. године, једном годишње наизменично одржава у Темишвару и Нишу. Он, дакле, окупља истраживаче из различитих научних дисциплина, а излагања сачињена као радови објављују се у часопису *Исходишта* (раније у зборницима са скупова) (више в. БОЈАНИЋ ЋИРКОВИЋ 2023). Још један интердисциплинарни скуп на коме се сусрећу лингвисти (па тако и дијалектолози), етнолози и фолклористи јесте скуп који се традиционално организује у Андрићграду (организатор је Андрићев институт) од 2018. године. Скупови се одржавају у оквиру пројекта *Значај српског језика за очување српског културног идентитета*, у оквиру Одјелјења за српски језик Андрићевог института, а под руководством проф. др Милоша Ковачевића, те се након сваког скупа штампају и зборници радова.

и дисциплина, те и сами зборници са скупова представљају богат материјал за истраживаче из хуманистичких наука. Такође, све више је зборника и часописа,¹⁵ као и темата у часописима који негују интердисциплинарност, или окупљају научнике из различитих научних области на одређену тему и тако дају већу ширину погледа.

Посебан вид сарадње етнолога и дијалектолога чини пројектно удруживање. Једно од првих пројектних удруживања са основним, а на послетку и јединим сегментом – одласком на терен, када су етнологи и дијалектолози заједно радили истраживања у селима Кушићи, Маскова, Деретин и Равна Гора (Ивањица – 1995), и у Сечој Реци (1996). Пројекат у оквиру кога се ишло у Ивањицу био је насловљен са *Усмена хроника Ивањичког краја*, а у Сечој Реци – *Истраживање народне књижевности, етнологије и језика у Сечој реци*, док је организатор био Филолошки факултет Универзитета у Београду у сарадњи са Вуковом задужбином. Теренско истраживање је организовала проф. др Нада Милошевић-Ђорђевић, која је по препоруци позвала и етнологе, али је и као професор на Филолошком факултету и професор Фолклористике на Филозофском факултету повела 1995. године на терен и студенте србистике и етнологије. О позиву за теренску сарадњу М. Ивановић Баришић говорила је о учешћу на теренским истраживањима као тада већ формиран и етнолог и Б. Жикић као тадашњи студент постдипломских студија етнологије и антропологије:

Ја сам ишла на тај терен који се испоставило да су лингвисти, дијалектолози и етнологи, мислим да смо само ми, дијалектолози и етнологи били, 1995. године. Ја сам тад радила код приватника једног као стручни сарадник етнолог. (...) Ћерка једне од запослених је радила као секретарица у Вуковој задужбини, и онда смо тако причале и она је (...) поменула тај пројекат и да би им требао етнолог, и отприлике сад, ваљда је питала, да ме пита да ли би хтела да идем на терен. Руководилац је била Нада Милошевић Ђорђевић, у то време је била професорка на Филолошком факултету, Одсек за народну књижевност, касније академик. И тада сам ја у ствари први пут, онда сам ја рекла да хоћу и упознала са Надом, и онда је она мени ту рекла шта да се ради, како и те године се ишло у Ивањицу, смештај је био у Кушићима, а истраживање је, ја сам ишла (...) у Маскову, Равну Гору и заборавила сам треће. Тако да, ја сам радила народну ношњу, архитектуру и успут сам за-

¹⁵ На пример, зборник радова *Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области*, који у свом поднаслову већ садржи прецизирање – *Источна Србија и важна питања из српске прошлости и савремености: етнологија, археологија и сродне науке* (Сврљиг: Центар за туризам, културу и спорт), један је од водећих зборника који излази сваке године, а чији су уредници др Војислав Филиповић, археолог, и др Ивица Тодоровић, етнолог, и који окупља дијалектологе, етнологе, антропологе, археологе и друге научнике, и на тај начин негује интердисциплинарност. Овај зборник произашао је из *Етно-културолошке радионице* коју је организовао проф. др Сретен Петровић у периоду од 1995. до 2002. године. У Зборнику су штампани радови са овог скупа, а када је скуп престао да се одржава, остао је да живи овај интердисциплинарни зборник.

бележила једну причу, односно једно казивање о „записима“ у тим селима. (...) То је требало да буде објављено као зборник радова са истраживања, сви да предају радове. (...) Е сад то је био крај истраживања, колко сам ја схватила, та истраживања су већ раније постојала, ал ја сам била само те године, а следеће године су била организована са истим насловом пројекта (...) у Сечој Реци, иста тема, исто то, међутим та истраживања нису ни где објављена. (А ишла си и тамо?) Тамо сам ишла у Сечу Реку. Није била иста екипа. Мислим да је у Сечој Реци била и А. Д., то је колегиница која је завршила етнологију (М. И. Б.).

Заједнички терен студентата етнологије и антропологије и српског језика и књижевности, који је организовала проф. Нада Милошевић Ђорђевић, негде 1994, мислим. Она је предавала на Филолошком, али је код нас држала предмет Фолклористика. Свако је радио свој посао у погледу онога шта се истраживало (...) па не знам (...) шта су истраживали студенти Филолошког. (...) Није се радило о обавезној теренској пракси, то није функционисало током 1990-их, барем не у првој половини те деценије. Сећам се да је наш боравак тамо платио неки привредник из тог краја и да сам једино је био на последипломским студијама, док су остали студенти етнологије и антропологије били при крају студија (на четвртој години, или су и то одслушали, па су радили на дипломском) (Б. Ж.).

Након десетак година, нови пројекат на коме су сарађивали дијалектолози и етнологии био је пројекат Матице српске – *Култура исхране у Војводини кроз обредну праксу. Лингвистички и етнолошки аспект* (пројектни период 2009–2012).¹⁶ Овај пројекат покренула је и њиме руководила проф. др Софија Милорадовић, и у њему су учествовали дијалектолози, лингвиста Б. Сикимић из Балканолошког института САНУ и два етнолога из Етнографског института САНУ. Пројекат је уз извесно теренско проширивање настањен и завршен 2020. године. Почев од 2021. године, др Милина Ивановић Баришић на основу претходне пројектне теме поставља нову као њен наставак, обликујући је на етнолошким основама: *Обредна исхрана у Војводини. Енциклопедијски речник термина*, али сарадња етнолога и дијалектолога на пројекту остаје, при чему од 2025. године руковођење пројектом преузима др Нина Аксић.

¹⁶ „Истраживања у оквиру овога пројекта у складу су и са упутствима Унеска за очување нематеријалног наслеђа, у које недвосмислено спада и традиционална кухиња. Првонамисљени и основни циљ истраживања је представљање терминологског система (термин и етнокултурни контекст у коме дати термин функционише) везаног за културу исхране код већинског, српског становништва у Војводини, као и утврђивање етнолошких промена насталих у култури исхране, осматреној кроз обредну праксу, у другој половини 20. и првој деценији 21. века на територији Војводине. Проширивањем наслова омогућава се шире истраживање тематике исхране на простору Војводине, с обзиром на то да њиме треба да буде обухваћено целокупно српско становништво на овом простору (старинци и досељеници)“ (МИЛОРАДОВИЋ, „Предлог пројекта *Култура исхране у Војводини кроз обредну праксу. Лингвистички и етнолошки аспект* (пројектни период 2009–2012)“).

Први пројекат који је институционално, према нашим сазнањима, подразумевао сарадњу између етнолога и дијалектолога/лингвиста, био је ИИИ пројекат 47016 – *Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије и израда мултимедијалног интернет портала „Појмовник српске културе”*, који је финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја од 2011. године до 2020. године, у оквиру програма интердисциплинарних истраживања, а који је формиран као саставни и обавезни део рада у Институту за српски језик САНУ и у Етнографском институту САНУ. У оквиру овог пројекта, етнологи и дијалектолози сарађивали су на формирању електронског *Појмовника српске културе*, али и на похрањивању и обради грађе из Рукописне збирке речи из Призрена Димитрија Чемерицића, која се данас чува делом „у Институту за српски језик САНУ, као део лексичке грађе за Речник српскохрватског књижевног и народног језика, и садржи близу 16 000 одредница“ (ПЕТРОВИЋ и ТАСОВАЦ 2014: 171),¹⁷ а другим делом (углавном фото-архива) у Етнографском институту САНУ. Дакле, кроз ову збирку се јасно види могућност сарадње етнолога и дијалектолога, и не само могућност него и значај ове сарадње, а како би збирка могла бити сачувана и представљена на најбољи начин. И како истичу С. Петровић и Т. Тасовац, треба истаћи важност коју збирка има „као извор за етнолингвистичка, етнологска, антрополошка и историјска истраживања Призрена и његове околине“, јер је то „својеврсна енциклопедија Призрена и Призренаца, која доноси обиље података о њиховим обичајима, одећи, занатима, јелима, међуетничким, међуконфесионалним и социјалним односима. Зато ова збирка, поред лингвистичког, има и велики културноисторијски и етнографски значај“ (ПЕТРОВИЋ и ТАСОВАЦ 2014: 172–173).

Поред овог пројекта, године 2015. започет је пројекат Центра за научна истраживања културе Срба у Румунији, под називом *Истраживање културе и историје Срба у Румунији*, који и данас траје, а њиме руководи проф. др Михај Миља Радан (професор Западног универзитета у Темишвару, сада у пензији). Идеја је била „да се сачини целовита културолошка слика Срба у овој мултиетничкој средини“ (БОГДАНОВИЋ и АКСИЋ 2025: 280), а за те потребе окупљени су истраживачи, најпре етнологи и лингвисти, а затим и остали, те су сви институционално умрежени у овај пројекат. У теренска истраживања укључени су сарадници Филозофског факултета Универзитета у Нишу, Института за српски језик САНУ, Етнографског института САНУ, Балканолошког института САНУ и Музиколошког института САНУ, као Филолошког, историјског и теолошког факултета Западног универзитета у Темишвару. На основу резултата ове сарадње, теренских истраживања

¹⁷ „Од краја 2013. године, целокупна збирка речи по први пут је доступна стручној и широкој јавности преко интернета, у оквиру Платформе за транскрипцију српског рукописног наслеђа <http://prepis.org> (Петровић / Тасовац 2013а), а делови збирке послужили су и као основа за мултимедијалну изложбу 'Призрен – живот у речима' (Петровић / Тасовац 2013)“ (ПЕТРОВИЋ и ТАСОВАЦ 2014: 171).

и грађе која је прикупљана, а затим и великим делом похрањена у *Дигиталном архиву Центра за научна истраживања Срба у Румунији*, научници из различитих области имају могућност да сачине монографије или научне радове који ће се објављивати у научним часописима и зборницима, а резултати истраживања представљати у виду саопштења на међународним и националним научним скуповима, веома често на интердисциплинаран начин. Обавеза чланова пројекта је да сваке године учествују на научном скупу *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима* и да приложе рад за часопис *Исходишта* (Филозофски факултет Универзитет у Нишу).

Још један интердисциплинарни, међуакадемијски билатерални пројекат *Језик као запис културе у етнолошкој и лингвистичкој анализи на релацији Србија – Македонија* покренут је 2015. године, на основу споразума између САНУ и МАНУ, а његов је носилац био Етнографски институт САНУ. Резултат рада на овом пројекту су два зборника, а први је објављен 2018. године. Иако се овај зборник бави највише етнолингвистичким питањима, у њему су, као и на пројекту, учествовали и етнологи, тако да он доноси радове дијалектолога и етнолога „који нису типични само за први или само за други поменути правац него су у великој мери самосвојни, а често инспирисани идејама академика Зузане Тополињске, чији широки круг научних интересовања обухвата и етнолингвистику посебно са ослонцем на теренска истраживања и њихову теоријску обраду“ (ПИПЕР 2020: 203).

Пројекат, у чијој су једној етапи сарађивали дијалектолози и етнологи, јесте пројекат под називом *Речник говора Ваљевске Подгорине*, са руководиоцем др Драганом Радовановић – дијалектологом, а носилац је Матица српска. Један од резултата овог пројекта, заправо поменута етапа у којој су учествовали и етнологи, било је теренско истраживање 2019. године и прилагање научних радова за интердисциплинарни зборник *Из лексике становања у Ваљевској Подгорини: етнолингвистички огледи* (РАДОВАНОВИЋ и ИВАНОВИЋ БАРИШИЋ 2020).

Као потврду у прилог томе да интердисциплинарност и сарадња са другим научним дисциплинама, у овоме случају са дијалектологијом, доприносе ширењу видика, јесте и сведочење етнолога М. Ивановић Баришић, која истиче следеће:

Моје лично мишљење, (...) пошто сам имала прилике да радим и у Смедереву у Заводу, и у Врању у Музеј (...) да заправо и треба да буду интердисциплинарна истраживања, и то се показало рецимо нарочито (...) скуп који је професор Жунић, Драган Жунић правио, Традиционалну естетску културу, са различитим темама и различитим учесницима. Значи учесници различитих струка, где ти на једном месту видиш, рецимо, ајд сад пада ми на памет хлеб, назив скупа је био Хлеб, где видиш како етнологи гледају на тему, како дијалектолози гледају на тему (...) професор Богдановић и ове млађе колегице, како археолози виде ту тему, што је по мени врло значајно, јер ми

једноставно нисмо физички у могућности да сами све испратимо. (...) Да ти добијеш увид како други виде твој предмет истраживања (М. И. Б.).

Методе истраживачког рада у етнологији и дијалектологији

Већ на основу датог увида у облике сарадње етнолога и дијалектолога може се приметити да је теренски рад први и основни „радни алат“ и једних и других, те као такав бива неизоставна и повезујућа нит ове две дисциплине. Дакле, како А. Бошкових истиче, посебно за данашње време назначено – „није могуће бити етнолог или антрополог без рада на терену – што је важно напоменути у време кад се тежи пречицама и различитим изговорима да се овај суштински елемент стручног и научног усавршавања прескочи или некако представи као небитан“ (БОШКОВИЋ 2005: 82). Такође, и у дијалектологији „традиционалним дијалектолошким методама сматрају се теренска истраживања помоћу упитника и прављења аудио-записа (магнетофонски или, у новије време, диктафонски снимљених интервјуа)“ (МИЛОРАДОВИЋ 2021: *дијалектологија*). Дакле, осматрајући представљену пројектну повезаност, увиђа се да теренску грађу користе и етнологи и дијалектологи, излучујући из ње оно што им је потребно за анализу из угла своје дисциплине. Ипак, овде морамо напоменути да иста грађа није увек једнако, у свим својим детаљима, погодна за обе дисциплине. За етнологију је од значаја контекст, при чему се свакако добију и поједини термини, док дијалектологи, уколико није реч о лексичком упитнику, воде разговор на слободне теме како би потом издвајали детаље са различитих језичких нивоа. О овом проблему говори и етнолог Милина Ивановић Баришић:

Просто и не знају колико заправо има грађе ту. А сад шта је, начин представљања грађе лингвиста, језичке струке, шире посматрано је различито од начина на који то раде етнологи. И мислим да би се користила грађа те врсте тражи добро познавање етнолошке грађе, да би ти разумео кад он извуче једну реченицу и анализира ту реченицу, шта заправо та реченица значи за културу о којој говори дијалектолог, лингвиста и тако даље. У том смислу мислим много је теже користити грађу језичку, од грађе коју, етнологи пишу. (...) Значи у том смислу мислим да етнологи, под наводницама, заобилазе ту врсту грађе, јер ју је тешко уклопити у текст који сам ради (М. И. Б.).

Ипак, већина грађе може у доброј мери послужити и једнима и другима, а из исте грађе свакако може произаћи добар коауторски рад. Разговори вођени на теренским истраживањима неретко су у обе дисциплине усмеравани упитницима – конкретним (чешће у дијалектологији, посебно када се истражује терминологија), или оквирним (чешће у етнологији, јер казивачи често при одговору на једно питање дају одговоре и на друга питања из

упитника). Уколико су разговори вођени на основу дијалектолошких упитника, они углавном не могу послужити као добра етнолошка грађа, изузев самих термина и понеких података о појединостима везаним за одређени занат, обичај и сл. С друге стране, разговори вођени по етнолошким упитницима могу бити од знатније користи дијалектолозима, изузев прозодијских детаља. Тако, на пример, етнолошке *Упитнице* настале за читаву територију бивше Југославије, у периоду од 1963. до 1967. године,¹⁸ дају изузетно богато обрађена питања у вези са различитим етнолошким темама, посебно истичући значај сакупљања терминологије. О овим упитницама говорио нам је и етнолог Р. Баришић, као један од истраживача:

Онда ја сам радио упитник етнолошког атласа. Неколико хиљада питања има. То је рађено на основу многих упитника који су рађени још од краја деветнаестог века. (...) Четири хиљаде питања, за материјалне, социјалне (Р. Б.).

Други методолошки поступак који користе обе дисциплине, тачније – у дијалектологији се то и даље чини, док је у етнологији сада већ давно заборављено, јесте исцртавање карата. „Централни инструмент савремене дијалектологије представљају дијалектолошки атласи, у којима се картографисањем представљају засебне језичке појаве (одређена фонетска, морфолошка или лексичка посебност), с циљем одређивања њиховог географског распрострањања, без обзира на државне и друге границе“ (МИЛОРАДОВИЋ 2021: *дијалектологија*). Тако лингвистички атласи, као и бројне појединачне карте, могу представљати добар и значајан материјал за етнолошка истраживања и релевантан показатељ одређених културних појединости на датим теренима. Но, до сада, колико нам је познато, не постоје радови, етнолошки или коауторски са дијалектолозима, настали на основу коришћења података са оваквих карата. С друге стране, један од можда и најбољих примера како методе једне дисциплине могу послужити другој јесте монографија етнолога Симе Тројановића из 1930. године – *Ватра у обичајима и животу српског народа*,¹⁹ у којој аутор даје и карту „на којој су шрафисањем означени ареали у којима се користи лексема *ватра* и они у којима се користи лексема *огањ*“ (МИЛОРАДОВИЋ 2018: 115), а како С. Милорадовић истиче, ова карта и поглавље у којој се она налази, са додатним лингвогеографским објашњењима, представља „нарочито важан и користан одељак за филолошку струку, особито за историјску дијалектологију“ (МИЛОРАДОВИЋ 2018: 115). Нажалост, овакве карте етнологи већ деценијама не израђују, пре свега због другачијег трасирања етнологије, чије место је у великој мери заузела антропологија.

Овде треба поменути и податак да постоји низ дијалекатских речника

¹⁸ Више видети: *Upitnica I* 1963; *Upitnica II* 1965; *Upitnica III* 1966; *Upitnica IV* 1967.

¹⁹ Више видети: ТРОЈАНОВИЋ 1990.

– најчешће израђених од стране лексикографа аматера, везаних за њихов завичајни терен, уз консултације са дијалектолозима,²⁰ који по свом богатству грађе и описима термина могу бити изузетна грађа и помоћ у изради етнолошких студија. Ипак, ови речници су веома ретко коришћени од стране етнолога, али се мора поменути да се од 2021. године, на пројекату *Обредна исхрана у Војводини. Енциклопедијски речник термина* (под окриљем Матице српске), ради на формирању енциклопедијског речника, првенствено заснованог на етнолошким узусима, али са угледањем и на релевантне дијалекатске речнике.

Уместо закључка – значај дијалектологије за етнологе: из разговора са етнологима

На самом крају, као својеврстан мали допринос овој теми издвојили смо и неколико коментара етнолога који су на неке начине, кроз свој стручни и научни рад, имали додира са дијалектологијом и дијалектолозима, те смо желели да овај текст обогатимо њиховим виђењем дијалектологије. Ипак, морамо имати у виду да је дијалектологија уже стручна дисциплина од етнологије, на неки начин егзактнија, а језик савремене лингвистике је херметичан и стога непријемчив за стручњаке из других научних области, те је етнологима често тешко да се користе овом литературом. Међутим, оно што може утицати на квалитет теренског истраживања етнолога, тј. сакупљене грађе, јесте (не)познавање говора средине, тј. дијалекатског идиома којим говоре становници краја у коме се истражује. О томе сведоче и етнологи, а они који су слушали дијалектологију као курс на факултету говоре и о значају макар елементарног упознавања са особинама српских дијалеката, посебно из времена када нису били распрострањени медији, изузев новина и радија:

И друго, он [проф. Асим Пецо] је говорио исто тако да у Србији исто има различитих наречја, облика, нема свих екавски и тако даље, има и јекавски се говорио у Србији. И то се све потврдило после кад смо били на терену, кад сам ја ишао на терен као кустос. (Како је била прихваћена та дијалектологија?) Па добро је прихваћена сасвим. Ми смо били мало, знаш. То су људи дошли из различитих средина и који су углавном живели у Београду, или у неком Чачку или тако неком граду, тако да су они знали за своју средину, али како се говори у другом крају Србије, имали су неку информацију, али нису били потпуно обавештени (Р. Б. студент етнологије шездесетих година XX века, из Београда, а родом из Истре).

Али има једна ствар. Препознавање језика, дијалекта, могли су да направе они који су имали контакта са том матицом њиховом и могли да чују тај

²⁰ Више видети: АКСИЋ 2016; АКСИЋ 2024 и др.

језик. Ја се сећам кад сам била у Ивањици на терену, покојни био је професор (...) ја сам га први пут тада видела и, не знам, буквално смо проговорили четири, пет реченица, и он мене питао – извините, кога Ви имате у западној варијанти. Ја нисам била тога свесна... (М. И. Б.).

(А да ли Вам је дијалектологија ишта значила касније у теренским истраживањима, у писању?) Па, мени је, мени је значило, јер кад сам испитивао називе алата. Јер знаш како, људи имају за брадву пример, неки кажу бродва, нешто изговоре не мож да разазнаш, сад питаш је л брадва, а може да буде. Мисим знаш како, сељаци некад не, и сам човек некад не говори разговетно, а ти мораш да забележиш. Онда се појави други колега или колегиница, па они забележе, а другачије, не каже брадва него бродва или бредва, и тако даље. Каже, ајде, шта си то написао безвезе, није тако него како сам ја, јер свако бележи како је чуо, односно мисли да је чуо и да ли је тачно изговорио, знаш и то исто. (Али се то бележило, мислим у радовима тим? Па је, фф, Е онда дође рецензија у Музеју, е немој ти сад да филозофираш, него пиши овако. (А што се тиче те поставке, било које етнолошке поставке у музеју, да ли се тада тражила консултација нека макар са дијалектолозима у вези са стављањем тих назива?) Не, не, не (Р. Б. радио је у Етнографском музеју у Београду).

Колко ја знам не, чак ни ја кад сам била у Врању, не (М. И. Б. радила је у Народном музеју у Врању). (Него како сте одредили, на пример, који назив да ставите?) Имамо из документације и ту смо узимали предмете, имамо из литературе објављене. Или неко каже – био сам на терену, па се каже тако и тако и онда се узме то. Прихватили су се ауторитети. (А Ви нисте, значи, сарађивали са дијалектолозима?) Не, долазили су у Музеј по природи, али су тражили, тражили су да називе, али ту је увек било, увек спорење, да ли се баш тај предмет зове тако на том терену тада. Јер и то се мења, називи се мењају. Друго, има за један предмет имаш три, неколико различитих назива, зависно од утицаја, етничких струја, националних, ко је донео, како је донео (Р. Б.).

Из овог се транскрипта јасно увиђа и материјална грешка која евентуално може настати због недовољног познавања датог дијалекта, а свакако услед недостатка сарадње између етнолога и дијалектолога.

(Али добро, значи дијалектологија, односно познавање тих различитих говора значи, може да знáчи озбиљно када идеш на терен?) Како да не (Р. Б.). Па ја мислим да је неопходно да се човек упозна, поготову, нисмо кроз то претходно школовање упознати са различитим говорима. (...) У крајњој линији, сама знаш сад кад смо били у Румунији да нам је, бар мени, претпостављам и теби помогло, то што смо, што сам имала прилику да чујем и источну Србију, и Западну, и Војводину истраживања и онда, али опет су биле поједине речи које су нам биле непознате, али нам је било лакше да их уочимо и тражимо значење (М. И. Б.).

*

Из наше перспективе гледано и анализирајући све до сада представљено, можемо закључити следеће: иако су ове две дисциплине имале највише додирних тачака у самом почетку развоја – обе су биле усмераване национално и служиле су се одређеним географским методама, тренутак озбиљније сарадње између етнолога и дијалектолога заправо је дошао тек почетком ХХИ века, са јачањем нових дисциплина у оквиру лингвистике и са ширењем интердисциплинарних стремљења.

Цитирана литература

- АКСИЋ, Нина. „Традиционалне друштвене игре и дечје играчке Тимока“. *Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области* 20 (2016): стр. 51–65.
- АКСИЋ, Нина. „Пастирске игре и чобанска надметања на призренско-тимочком говорном подручју“, у: *Пастирска лексика призренско-тимочких говора*. Ур. Недељко Богдановић. Ниш / Београд: Српска академија наука и уметности, Огранак у Нишу / Институт за српски језик САНУ (2024): стр. 235–257.
- БОЈАНИЋ ЋИРКОВИЋ, Мирјана. „О деветој регионалној научној конференцији Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима (Ниш–Темешвар, 20–21. октобар 2023. године)“. *Фолклористика* 8, бр. 1–2 (2023): стр. 275–278.
- БОШКОВИЋ, Александар. „Антропологија и сродне науке“. *Етнологија и антропологија: стање и перспективе* (2005): стр. 77–85.
- ВЛАХОВИЋ, Петар. „Развој етнологије на Филозофском факултету у Београду од оснивања до Другог светског рата“. *Гласник Етнографског института САНУ* 28 (1979): стр. 9–19.
- БОРЂЕВИЋ, Весна и Нина АКСИЋ. „Народни музички инструменти у српској фолклорној традицији - етнофразеолошки поглед“. *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини* XLVI, св. 4 (2016): стр. 93–116.
- БОРЂЕВИЋ, Весна и Нина АКСИЋ. „Урок у српској народној традицији“, у: *Perceptia nadprirodzena vo frazeológii*. Mária Dobříková (ed.). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave (2019): стр. 120–126.
- ЕРДЕЉАНОВИЋ, Јован. „Етнологија, етнографија и сродне им науке“, у: *Дело, лист за науку, књижевност и друштвени живот*, год. 11, књ. 41. Драг. М. Павловић (ур.). Београд: Доситеј Обрадовић (1906): стр. 101–111.
- ИВАНОВИЋ БАРИШИЋ, Милина и Драгана РАДОВАНОВИЋ. „Етнолошки и етнолингвистички аспект обуће у српској традиционалној култури“, у: *Наука без граница II – међународни тематски зборник 2*. Мирјана Лончар-Вујновић (ур.). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет (2019а), стр. 327–345.
- ИВАНОВИЋ БАРИШИЋ, Милина и Драгана РАДОВАНОВИЋ. „Становање у Ваљевској Подгорини: етнолошки и етнолингвистички аспект“. *Зборник радова Филозофског факултета* 69, св. 2 (2019б): стр. 3–14.

- КОВАЧЕВИЋ, Иван. *Историја српске етнологије I: Просветитељство*. Етнолошка библиотека, књига 1. Београд: Српски генеалогски центар, 2001а.
- КОВАЧЕВИЋ, Иван. *Историја српске етнологије II: Правци и одломци*. Етнолошка библиотека, књига 2. Београд: Српски генеалогски центар, 2001б.
- КОВАЧЕВИЋ, Иван. „Из етнологије у антропологију (Српска етнологија у последње три деценије 1975-2005.)“, у: *Зборник радова Етнографског института САНУ* 21. Драгана Радојичић (ур.). Београд: Етнографски институт САНУ (2005): стр. 11–19.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. „Етнолингвистика – могућност интердисциплинарног истраживања језика“, у: *Јединство наука данас (интердисциплинарни приступ сазнању)*. Драго Бранковић (ур.). Бања Лука: Филозофски факултет у Бањој Луци (2003): стр. 115–122.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија (ур.). *Култура исхране у Војводини кроз обредну праксу. Лингвистички и етнолошки аспект*. Нови Сад: Матица српска, 2011.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија (прир.). *Обредна пракса – „речима о храни“*. На материјалу из српских говора Војводине. Нови Сад: Матица српска, 2014.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. „Огањ, па жишка, ожег, жар и још понешто око ватре у призренско-тимочким дијалекатским речницима“, у: *Језик као запис културе у етнолошкој и лингвистичкој анализи*, Том 1. Станислав Станковић и Веселинка Лаброска (ур. првог тома). Београд: Српска академија наука и уметности, Македонска академија на науките и уметностите (2018): стр. 113–146.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. „Дијалектологија“, у: *Српска енциклопедија*, Том III, Књига 2, Демократија – Ђуша. Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска академија наука и уметности, Завод за уџбенике (2021).
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија (прир.). *Исхрана у огледалу обредне праксе Срба у Војводини и румунском Банату. Етнолингвистички транскрипти и коментари*. Нови Сад: Матица српска, 2024.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија и Нина АКСИЋ. „Жито и житни производи у обичајима годишњег и животног циклуса код Срба у новопазарском крају“, у: *Живот посвећен трагању за етничким идентитетом*. Маца Царан Андрејић и Миљана-Радмила Ускату (ур.). Темишвар: Западни универзитет у Темишвару (2019): стр. 373–402.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија и Нина АКСИЋ. „Отац у српским народним говорима и српској традиционалној култури: лингвогеографски и културолошки план посматрања“, у: *Отац у српском језику, књижевности и култури*. Милош Ковачевић (ур.). Андрићград: Андрићев институт (2024): стр. 271–299.
- НЕДЕЉКОВИЋ, Душан (ур.). *Народи Југославије*. Посебна издања ССCLXXXV, Етнографски институт, Књ. 13. Београд: Српска академија наука и уметности, 1965.
- ПАВКОВИЋ, Никола Ф. „Одељење за етнологију (историјски преглед 1963–1988. године)“, у: *Зборник Филозофског факултета: научни скуп поводом 150 Филозофског факултета*. Милан Поповић (ур.). Београд: Филозофски факултет (1990): стр. 385–402.
- ПИПЕР, Предраг. „О српско-македонским језичким поређењима и преплитањима“, у: *Трибина библиотеке САНУ*, год. VIII, бр. 8. Миро Вуксановић (ур.). Београд: Српска академија наука и уметности (2020): стр. 203–210.

- ПЕТРОВИЋ, Снежана и Тома ТАСОВАЦ. „Збирка речи Димитрија Чемерићића као извор за етнолингвистичка и етнологска истраживања“. *Гласник Етнографског института САНУ* 62, св. 2 (2014): стр. 171–179.
- ПРЕЛИЋ, Младена. „Јован Цвијић и прве деценије формирања и институционализовање етнологије као науке у Србији“. *Гласник Етнографског института САНУ* LXII, св. 2 (2014): стр. 83–97.
- РАДОВАНОВИЋ, Драгана и Милина ИВАНОВИЋ БАРИШИЋ (прир.). *Из лексике становања у Ваљевској Подгорини: етнолингвистички огледи*. Нови Сад: Матица српска, 2020.
- СИКИМИЋ, Биљана. „Изазов теренског рада – етнолингвистика или антрополошка лингвистика?“, у: *Зборник радова Етнографског института САНУ* 21. Драгана Радојичић (ур.). Београд: Етнографски институт САНУ (2005): стр. 235–244.
- ТРИФУНОВИЋ, Весна. „Интердисциплинарна истраживања – антропологија у сарадњи са другим наукама“. *Гласник Етнографског института САНУ* LXVI, св. 2 (2018): стр. 239–244.
- ТРОЈАНОВИЋ, Сима. *Ватра у обичајима и животу српског народа*. Библиотека Баштина 34. Београд: Просвета, 1990.
- ЧОПА, Миљана и Нина АКСИЋ. „Провинцијски реп као алтернативни језички и музички правац: елементи косовско-ресавског дијалекта у реп музици“, у: *Jezik, književnost, alternative*, Tematski zbornik radova. Biljana Mišić Ilić, Vesna Lopičić (ur.). Niš: Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet (2022): стр. 363–379.

Извори

- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. *Предлог пројекта Култура исхране у Војводини кроз обредну праксу: Лингвистички и етнологишки аспект (пројектни период 2009–2012)*, лична архива Софије Милорадовић.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. 2025. „Уводно излагање на научном скупу *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности XVI**“, у Деспотовцу 2025. године, из личне архиве Софије Милорадовић.
- Upitnica* I 1963; *Upitnica* II 1965; *Upitnica* III 1966; *Upitnica* IV 1967. Etnološko društvo Jugoslavije, Komisija za Etnološki atlas, Centar za pripremu atlasa, Filozofski fakultet, Etnološki zavod Zagreb.
- Универзитет у Београду, Филозофски факултет, *Етнологија и Антропологија* <<https://www.f.bg.ac.rs/etnologija-antropologija/odeljenje>> 5. 5. 2025.

Nina Aksić

ETHNOLOGY AND DIALECTOLOGY

Unity in Diversity

In this paper, we will present the results of research on the relationship between two scientific disciplines - ethnology and dialectology, starting from the beginning of the 20th century to the present day. We will present the ways in which these two disciplines and their researchers have connected from the perspective of ethnological science, through three basic topics: 1. the beginning and development of both disciplines and their (non)overlaps, 2. the exchange and importance of methods and theoretical approaches, as well as the joint work of ethnologists and dialectologists and 3. joint results and contribution to the scientific understanding of the culture of the Serbian people. The research will also include an analysis of the content of professional and scientific literature, various archival materials and publications on which ethnologists and dialectologists collaborated, as well as conversations with contemporary experts in the field of ethnology. The aim of the paper is to present the ways in which ethnology and dialectology have interwoven and contributed to each other, then to present the institutional framework of their cooperation and to point out possible future directions of cooperation between these two scientific disciplines.

Keywords: ethnology, dialectology, disciplines, methods, networking.